WIR DANKEN EUCH! ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՅԱՅՏՆԵՆՔ ՁԵԶԻ

Posted on April 24, 2016 by Keghart

keghart.com

Category: Opinions

Դոկտ. Աբէլ Քհնյ. Մանուկեան, Ժընեւ, 24 Ապրիլ 2016

Անցեալ 21 Յունիսի առաւօտեան, սովորականին պէս, Ժընեւէն դէպի Պեռն՝ Շուիցերիոյ Ազգային Գրադարան մեկնեցայ։ Ծրագրած էի առկայ ուսումնասիրութեանս համար հետազօտութիւններս շարունակել օգտագործելով մասնաւորաբար այն ամսագիրը, զոր ատենին հրատարակած էր Շուիցերիոյ Հայասէրներու Միութիւնը։ Մեծղի ժողովածուն, որուն խորագիրն էր «Տեղեկութիւններ Հայաստանի Մասին», հրատարակուած էր Յուլիս 1916-էն մինչեւ 1944 թուականը Պազէլի մէջ։ Անոր երկար տարիներու խմբագրապետը եղած էր Էմմանուէլ Ռիկկընպախ՝ Շուիցերիոյ գերմանախօս շրջանին մէջ հայոց արդար իրաւունքներու նուիրեալ ջատագովներէն մին։ «Տեղեկութիւններ Հայաստանի Մասին» ամսագիրը կը հետապնդէր ոչ միայն Շուիցերիոյ ընթերցասէր հասարակութեան լուրեր հաղորդել Հայաստանի, Թուրքիոյ մէջ ահասարսուռ անցուդարձերուն եւ ընդհանրապէս Մերձաւոր Արեւելքի մէջ տիրող անմխիթար կացութեան մասին, այլ նաեւ իրազեկ դարձնել զուիցերիացի բարերարները, թէ իրենց նիւթական նուէրները ո՞ւր եւ ի՞նչ նպատակներու կը տրամադրուէին։ Տենդոտ հետաքրքրութեամբ մը կը թերթէի ժողովածուն էջ առ էջ, կը կարդայի սիւնակներուն մէջ տեղ գտած յօդուածներուն խորագրերը, ապա համակարգիչիս մէջ իսկոյն կը նշէի բոլոր այն վկայութիւնները, որոնք կրնային մասնաւոր կարեւորութիւն ներկայացնել այն նիւթին համար, զոր կ’առաջադրէի ուսումնասիրել եւ վերածել հատորի մը։

Դոկտ. Աբէլ Քհնյ. Մանուկեան, Ժընեւ, 24 Ապրիլ 2016

Անցեալ 21 Յունիսի առաւօտեան, սովորականին պէս, Ժընեւէն դէպի Պեռն՝ Շուիցերիոյ Ազգային Գրադարան մեկնեցայ։ Ծրագրած էի առկայ ուսումնասիրութեանս համար հետազօտութիւններս շարունակել օգտագործելով մասնաւորաբար այն ամսագիրը, զոր ատենին հրատարակած էր Շուիցերիոյ Հայասէրներու Միութիւնը։ Մեծղի ժողովածուն, որուն խորագիրն էր «Տեղեկութիւններ Հայաստանի Մասին», հրատարակուած էր Յուլիս 1916-էն մինչեւ 1944 թուականը Պազէլի մէջ։ Անոր երկար տարիներու խմբագրապետը եղած էր Էմմանուէլ Ռիկկընպախ՝ Շուիցերիոյ գերմանախօս շրջանին մէջ հայոց արդար իրաւունքներու նուիրեալ ջատագովներէն մին։ «Տեղեկութիւններ Հայաստանի Մասին» ամսագիրը կը հետապնդէր ոչ միայն Շուիցերիոյ ընթերցասէր հասարակութեան լուրեր հաղորդել Հայաստանի, Թուրքիոյ մէջ ահասարսուռ անցուդարձերուն եւ ընդհանրապէս Մերձաւոր Արեւելքի մէջ տիրող անմխիթար կացութեան մասին, այլ նաեւ իրազեկ դարձնել զուիցերիացի բարերարները, թէ իրենց նիւթական նուէրները ո՞ւր եւ ի՞նչ նպատակներու կը տրամադրուէին։ Տենդոտ հետաքրքրութեամբ մը կը թերթէի ժողովածուն էջ առ էջ, կը կարդայի սիւնակներուն մէջ տեղ գտած յօդուածներուն խորագրերը, ապա համակարգիչիս մէջ իսկոյն կը նշէի բոլոր այն վկայութիւնները, որոնք կրնային մասնաւոր կարեւորութիւն ներկայացնել այն նիւթին համար, զոր կ’առաջադրէի ուսումնասիրել եւ վերածել հատորի մը։

Շարունակելով որոնումներս, երբ կը դարձնէի Յունիս 1932-ի 57-րդ թիւին էջերը, հայեացքս կանգ առաւ մեծադիր պատկերի մը վրայ, որ կը կրէր «Նպաստընկալ երեխաներ Պէյրութի գաղթականներու ջամբարին մէջ» խորագիրը։ Ուղղահայեաց դիրքով զետեղուած չորս որբերու՝ զոյգ մը աղջիկներու եւ զոյգ մըն ալ տղոց իրարայաջորդ լուսանկարներուն քով հաստագիր տպագրուած

էր «Շնորհակալութիւն կը յայտնենք Ձեզի» երախտիքի մը սրտառուչ արտայայտութիւնը։ Տարակոյս չկար, որ սոյն պատկերը արտատպումն էր շրջաբերական նամակի մը, որ Զուիցերիոյ Հայասէրներու Միութիւնը շրջանառութեան մէջ դրած էր զուիցերիացի նուիրատուներուն խիղճը կարիքաւորներու նկատմամբ աւելի զգայուն դարձնելու եւ միաժամանակ ուղղակի այս որբուկներուն բերնով անոնց շնորհակալութիւն յայտնելու համար։

Խոր յուզում մը համակեց զիս։ Որբերուն նայուածքին մէջ կը տեսնէի անասելի թախիծ մը, վիշտերու ծով մը ամբողջ եւ նահատակութեան պատմութիւնը ազգիս։ Ինծի կը թուէր, թէ այդ երեխաները իրենց դառն ճակատագրով շղթայուած էին իրարու, մարդակերպ գազաններու ձեռքով վայրագաբար հագնելով որբութեան կրակոտ շապիկը։ Անոնք խլուած էին իրենց ծնողաց գուրգուրանքէն, ընտանեկան յարկին սիրասուն միջավայրէն ու այն ջերմութենէն, որ իւրաքանչիւր անհատի կեանքին մէջ օդի ու ջուրի պէս անհրաժեշտութիւն են ապրելու, գոյատեւելու եւ զարգանալու համար։

Բնականաբար առաջին անգամ չէր, որ կը հանդիպէի նման տխուր պատկերներու։ «Մանկութիւն չունեցող երեխաներ», ահաւասիկ այս էր առաջին մտածումը, որ կը ծագէր մտքիս մէջ ամէն անգամ, երբ կը հանդիպէի թերեւս ալ աւելի ճնշող կամ նոյնաբովանդակ հոգեցունց նկարներու։

Պարզ հետաքրքրութիւն մը կը մղէր զիս կարդալու այդ որբերուն անունները, որոնք իրենց ճակատագրին ամբողջ գորշութեանը մէջ պահ մը յանկարծ հանդիպած էին յուսաժպիտ երանգի մը, դառնալով կարեկցանքի առարկան զուիցերիացի բարեգործներու։

Ինքնաբերաբար, եւ նոյնիսկ քիչ մըն ալ անտարբեր կարդացի նաեւ վերէն երկրորդ նկարին քով արձանագրուած բոկոտն մանչուկին անունը. Գրիգոր Թափանեան։ Յանկարծ սարսուռի մը պաղ հոսանքը սահեցաւ ամբողջ մարմնովս։ Ինծի անհաւատալի թուաց իրողութիւնը, որ ուղղակի աչքերովս կարդացի։ Տղուն անունը հարազատ էր ինծի, բայց դեռ կը դժուարանայի զայն տեղաւորել ճանաչողութեանս պրիսմակին մէջ։ Ի՞նչպէս կրնար ըլլալ, որ ես ալ կը սկսէի ականատես օղակաւորուիլ ճակատագրի այդ շղթային մէջ, օղակ մը, որ հեղձ պատճառելու չափ պարանոցս կը սեղմէր։ Աստուա՛ծ իմ, հեղ մը շունչ խնդրեցի, սակայն առանց պատկերացնելու թէ ի վերջոյ ի՞նչ էր ինծի հետ պատահածը։ Անցեալն էր որ կը գերէր զիս, ու անտեղիտալիօրէն կը դառնար ներկայ իմ կեանքիս մէջ ու աչքերուս առջեւ կը պարզէր մաս մը իմ սեփական ընտանիքիս պատմութենէն, որ ցարդ անծանօթ էր ինծի։ Արդեօք հաւատալ կարելի՞ էր, որ այս խեղճ որբի նկարին մէջ հարազատ մօրեղբայրս կը գտնէի։ Ի՞նչպէս կրնար պատահիլ, որ ան յանկարծ պիտի յայտնուէր զուիցերիական ամսագրի մը էջերուն մէջ, ու ես տարիներ վերջ, թէկուզ իր այս հէգ նկարին միջոցով, հետը պիտի հանդիպէի առանձնապէս Զուիցերիոյ Ազգային Գրադարանի յարկին տակ։ Համառօտ կենսագրութիւն մը, որ տեղադրուած էր իր նկարէն քիչ մը վար, կասկածելու ալ ոչ մէկ տեղիք կը ձգէր. «Գրիգոր Թափանեան, եօթ տարեկան, կը տառապի մալարիայով, հայրը մահացած է, մայրը իբրեւ աղախին կ’աշխատի՝ հայթայթել կարենալու համար նաեւ ուրիշ երկու երեխաներու ապրուստը»։

Նոյն օրը երեկոյեան, երբ Ժընեւ վերադարձայ, իսկոյն զանգահարեցի Տալլաս՝ մօրեղբօրս՝ Գրիգորի այրիին, պարզած պատմութեանս վերաբերեալ անգամ մը եւս ունենալու համար վերջնական

ստուգում մը: Քեռկինս յուզմունքէն փղձկաց ու խորազգած պատմեց, որ մօրեղբայրս իր մանկութեան օրերուն իսկապէ՛ս վայելած էր խնամքը այն զուիցերիացի բարեգործներուն, որոնք Լիբանանի մէջ օգնութեան ձեռք մեկնած էին ցեղասպանութենէ վերապրած հայ ժողովուրդի վտարանդի զաւակներուն: Արդարեւ, մարդկութեան այդ հզօր վկաներէն եւ հազարաւոր հայերու կեանքը փրկող զուիցերիացի մեծ հերոսներէն մին եղած էր Եագոբ Քիւնցլէր, ընդամէնը՝ հիւանդապահ, համեստ մէկ սարկաւագը Զուիցերիոյ Աւետարանական Եկեղեցիի, որ Դեկտեմբեր 1899-էն մինչեւ 1922 թուականը Ուրֆայի մէջ անգնահատելի ծառայութիւններ մատուցած էր տեղւոյն հայութեան: Հուսկ, իր կնոջ՝ Էլիզապէթին հետ ան հետեւած էր տարագիրներու բազմութեան, եւ Լեռնալիբանանի Ղազիր աւանին մէջ «Ամերիկայի Մերձաւոր Արեւելքի Նպաստամատոյց Ընկերութեան» օժանդակութեամբ ոչ միայն կրցած էր հիմնել որբանոց մը, այլ, իր շատ մը բարեսիրական աշխատանքներուն կից, յաճախակի այցելելով արեւելեան Պէյրութի ծովեզերեայ Նահր կոչուած շրջանին մէջ ապաստանած հայ գաղթականներուն ջամբարները, բազմաթիւ կարիքաւորներուն համար, մասնաւորապէս հիւանդներուն, ծերերուն, այրիներուն եւ երեխաներուն պարենամթերք հայթայթելու եւ սննդեղէն մատակարարելու աշխատանքին ձեռնարկած էր: Մարդասիրական իր այս առաքելութիւնը իրականացնելու համար, ան բնաւ չէ խորշած անձանձրոյթ դիմելու Զուիցերիոյ իր համաքաղաքացիներու եւ պազէլցի բարեկամներու օժանդակութեան, եթէ պէտք էր զիրենք տարհամոզելու, անոնց գութը շարժելու, զանոնք նոյնիսկ հոգեւոր-բարոյական հրամայականի մը առջեւ դնելու, որպէսզի գէթ անտունի մնացած հայ մը, այրի մը կամ որբ մը կարենար իր ձեռքին հանապազօրեայ կտոր մը հաց ունենալ: Ահաւասիկ այսպէս է, որ մօրեղբօրս, ինչպէս նաեւ միւս երեք հայ երեխաներուն լուսանկարները Զուիցերիա հասած են, որպէսզի կարօտեալներու երախտիքի մը հոգեցունց կոչը նուիրատուներուն փոխանցուէր բերնովը զրկանքի սեւ թաթին տակ հեծող այս տխրադէմ որբերուն:

Լուսանկարը կը ներկայացընէ արեւելեան Պէյրութի Նահր շրջանը, ուր հաստատուեցան հայ ապաստանեալները: Նկարին ձախ կողմը տեսանելի է Նահրի հին կամուրջը, իսկ մէջտեղ հոսող գետը Նահր Պէյրութն է: Գետափին երկարող երթուղին Քորնիշն է, որուն վարի մասը Խալիլ Պետեւին, իսկ դիմացի կողմը Պուրճ Համուտն է: Լուսանկարը առնուած ըլլալու է 1932-1933 թուականներուն:

Մինչ այդ, ես ամբողջապէս անգիտակ էի մօրեղբօրս ճակատագրի պատմութեան այս հատուածին, քանի որ մեր ընտանիքին մէջ մեծերը չէին անդրադառնար իրենց կեանքի վաղ շրջանի տխուր էջերուն: Եւ սոյնը պարզապէս այն պատճառով, որ անցեալը յիշելով եւ յատկապէս զայն պատմելով, անբաղձալի դէմքեր եւ տխուր դէպքեր կը վերակենդանանան, կը զգենուն մարմին, կը դառնան ներկայութիւն, ու հին ցաւերը կը զգածուին վերստին, իսկ տառապանքն այսպէս կ’ապրուի կրկնակի:

Մօրս ընտանիքի պատմութենէն լոկ քանի մը պատառիկներ աւանդուած էին ինծի: Արդարեւ, ծովուն յատակը ընկղմած նաւու մը կոտրտած հսկայ կայմէն մնացած հատուկտոր փշուրներուն կամ երբեմնի լայն առագաստէն տակաւին ջուրին վրայ ծփացող ծուէններուն նման, ո՞ր մէկ հայուն վիճակուած էր իբրեւ աւանդ ունենալ աւելին՝ բովանդակ ծագումնաբանութիւնը իր ցեղին: Եղեռնէ վերապրած սերունդը հազիւ կրցած էր ազատել իր կեանքը, մինչ ստիպուած եղած էր իր պապերուն

հետ մահուան եւ անհետացումի աւազուտին մէջ ձգել նաեւ իր անցեալն ու տոհմին պատմութիւնը։

Հայոց Ցեղասպանութեան դժնդակ օրերուն, հաճընցիներու տարագրութենէն ետք, որբացած երեխաներ, որոնց մէջ էր նաեւ Արշալոյս մեծ մայրս, մահուան ճիրաններէն մազապուրծ, տարբեր ճամբաներով եւ ուղղակի հրաշքի բերումով հազարաւորներու հետ եկած է Լիբանան ու ապաստանած արեւելեան Պէյրութի Նահր շրջանի հայ գաղթականներու միջավայրին մէջ։ Սակայն Մինաս մեծ հայրս փրկուած է շնորհիւ անապատաբնակ արաբ պետեւիներու, որոնք պատանին վերցնելով իրենց քով, սնած եւ կարգած են զայն իրենց ուղտերուն պահապան։ Երբ ան թեւակոխած է իր երիտասարդ տարիքը, բարեխիղճ պետեւին օրապահիկով մը զինք ազատ արձակած է, որպէսզի երթալով Լիբանան, կին վերցէ իր ցեղէն եւ, այսպէս, միանայ իր ազգին։ Հասնելով Պէյրութ, մեծ հայրս իր ցեղակիցները կը գտնէ գաղթականներու ճամբարներու ընչազրկութեան եւ ծով կարիքներու մէջ, բայց կեանքի բազմատեսակ դժուարութեանց դէմ պայքարելու ոգին եւ վերապրելու անկոտրում կամքը գերազանցապէս առկայ էր ոչ միայն անձնապէս իր, այլ նաեւ թշուառներու այդ հոծ բանակին մէջ։ Հակառակ գործուած աւերին եւ ճակատագրի կործանարար հարուածներուն, վտարանդի հօտը հայոց անտերունչ չէր ձգուած Լիբանանի թէպէտ հիւրընկալ, բայց դեռ օտար միջավայրին մէջ։ Գաղթական հայութեան ազգային առաջնորդներուն եւ պատասխանատու անձանց նօսրացած հոյլը անվհատ կ’այցելէր տեսնելու, վիճակագրելու, մխիթարելու, հոգալու, հասնելու եւ բաժին հանելու համար այն քիչէն զոր ունէր, դարմանել փորձելով անհամար վէրքերը իր հայկազուն ժողովուրդին։ Այսպիսի առաջնահերթ եւ տարատեսակ պարտականութիւններու շարքին, ան քաջ կը հետեւէր նաեւ ազգին ժողովրդագրական նպատակներուն, ուստի՝ ցեղին շարունակութիւնը, հայ ընտանիքին աճը ապահովելու եւ գաղթականներուն ընկերային-հասարակական կենցաղը վերակազմակերպելու հեռանկարով, կը քաջալերէր կեանքին հասած համապատասխան զոյգերը, որ ամուսնանան եւ կազմեն իրենց հայաշունչ ընտանիքը։ Այդ միջոցին է որ, ահա, քաջասիրտ տէր հայր մը, ընդհանրական պսակի մը խորհրդակատարութեան ձեւին տակ, գաղթականներու ջամբարի համեստ պայմաններուն մէջ, այլոց հետ օրհնած է նաեւ մեծ ծնողացս՝ Մինասի եւ Արշալոյսի ամուսնութիւնը։

Առջինեկ իր երկու երեխաները՝ Ովսաննան եւ Գրիգորը ունենալէ ետք, Մինաս մեծ հայրս կ’որոշէ Արժանթին մեկնիլ, որպէսզի կեանքի աւելի ապահով եւ բարօր պայմաններ ստեղծէ իր երիտասարդ ընտանիքին համար։ Պուէնոս Այրէսի մէջ ան կ’իւրացնէ լուսանկարչութեան արհեստը, եւ լուսանկարչական եռոտանի գործիքը ուսին՝ կը շրջի քաղաքի թաղերով ու արուարձաններով՝ վաստկելու համար իր օրապահիկը։ Դեռ կենդանի եւ թարմ գոյներով կը յիշեմ Արշալոյս մեծ մօրս պատմած այն դրուագը, որ մեծ հայրս Հաճնոյ բարբառով Արժանթինէն իրեն նամակներ կը յղէր, ուր կը դրուատէր իր ընտրած նոր կենսավայրին մէջ քաղաքակրթութեան եւ ճարտարագիտութեան ձեռք բերած հսկայական նուաճումները, եւ զանոնք համեմատելով Պէյրութի այդ ժամանակուան համեստ պայմաններուն հետ՝ կ’ըսէր. «Էչքը կոյնօ ընտաս լամբայի լիսին, հէստիղի պօտին կուճօկը կու կոխես, թիմ էթրաֆը լիս կուննօ»։ Սոյնը արդի արեւմտահայերէնով պիտի նշանակէր՝ «Աչքը կուրնայ այդ լամբարի լոյսին, այստեղ պատին վրայ կոճակը կը կոխես, ամեն տեղ կը լուսաւորուի»։

Ես այս նախադասութիւնը մեծ մօրս յաճախ կրկնել կու տայի, տղայաբար զուարճանալով Հաճնոյ բարբառի արդի աշխարհաբարին հետ ունեցած խոշոր տարբերութեան վրայ։ Ինչպէ՞ս կրնայի այդ

ժամանակ ըմբռնել եւ գնահատել, թէ իւրաքանչիւր բարբառ մայր լեզուաընտանիքին մէջ կը ներկայացնէ անզուգական հարստութիւն մը. ան իր մէջ կը խտացնէ զայն խօսող ժողովուրդին պատմութիւնը, ինքնութիւնը, աւանդոյթներն ու սովորութիւնները, մէկ խօսքով՝ մշակութային ճոխ արգասիքը։ Այսօր խորապէս կ’ափսոսամ, որ ֆիզիքապէս կտրուած ըլլալով մեր մայրենի հողէն, ա՜խ, զրկուած խրոխտ Տաւրոսի զմրուխտ գեղեցկութենէն, մեր հայրենի Կիլիկիոյ փառերգին բառերով՝ «արեւ պարգեւող մեր աշխարհէն», նոյնիսկ նաեւ հոն՝ մեր պապերու աճիւններուն քով ննջելու իրաւունքէն, դատապարտուած ենք կորսնցնելու մեր մայրենին՝ լեզու եւ բարբառ, ազգային աւանդութիւն, մշակոյթ եւ ինքնութիւն։ Արդեօ՞ք պիտի կարենանք պահպանել գէթ մեր հաւաքական յիշողութիւնը, թէ ժամանակի բռնաւոր քայքայումին մէջ, ինչպէս Որբերեան պիտի ըսէր, «յիշատակն ալ կ’անցնի երգի մը նման»։

Արժանթին մեկնելու նախօրեակին մեծ հայրս հաւատացած էր, որ Պուէնոս Այրէսի մէջ ընտանիքին հետ իր վերամիացումը երկարատեւ ժամանակամիջոցի մը պիտի չկարօտի, քանի գիտէր, որ իր կինը երրորդ երեխայով յղի էր, ուստի ինք ալ իր կարգին ամէն միջոցի կը դիմէր, որպէսզի ինչքան հնարաւոր է շուտ կարենար զիրենք Արժանթին փոխադրել։ Սակայն դժխեմ ճակատագիրը այլ կերպ կ’որոշէ. օրերն ու ամիսները կ’երկարին, եւ մեծ մայրս, իր ամուսինէն հեռու, նիւթական դժուարին պայմաններու մէջ կը ծննդաբերէ աղջնակ մը, որ յետագային պիտի ըլլար իմ մայրը։ Մեծ մայրս իր նորածինը տարագրութեան մէջ մահացած իր մօր անունով Եղիսաբէթ կը կոչէ ու այս մասին նամակով մը կը հաղորդէ մեծ հօրս, որ կրկնակի ուրախութեամբ կ’ողջունէ իր դստեր ծննդեան եւ անուանակոչութեան լուրը։ Ան կը պատասխանէ, թէ իր վաղամեռիկ մօր անունն ալ Եղիսաբէթ եղած էր, հետեւաբար՝ նորածինին անունին մէջ պիտի յիշատակուէին նահատակ երկու մայրերն ալ։

Արդարեւ, մեծ հօրս ճակտի քիրտով վաստկած եւ Պէյրութ ուղարկած գումարով մեծ մայրս երկու անգամ կը փորձէ Պուէնոս Այրէս մեկնիլ, բայց Մարսիլիոյ մէջ պատկան պաշտօնեաներէ մերժում ստանալով, ստիպուած կ’ըլլայ իր երեք զաւակներուն հետ վերադառնալու Պէյրութ։ Այս զոյգ մը ձախողութիւններուն հիմնական պատճառ հանդիսացած էր մօրեղբօրս ազազուն ըլլալու եւ խաժախտով տառապելու փաստը, որ այդ ժամանակ Պէյրութի գաղթականներու ջամբարներուն մէջ շատ տարածուած աչքի հիւանդութիւն մըն էր, որ ոչ միայն վարակիչ կը համարուէր, այլ՝ չբուժուելու պարագային կրնար հիւանդը մինչեւ կուրութիւն առաջնորդել։ Մարսիլիոյ նաւահանգիստը պաշտօնեաներ լրջօրէն տարակուսած են նոյնիսկ, որ դժուար թէ պատանին կարենար բաց ովկիանոսին վրայ նաւով այդ երկարատեւ ճամբորդութենէն վերապրիլ։

Ատեն մը ետք, մեծ հօրս մահուան գոյժը կը հասնի Պէյրութ։ Ծանր աշխատանքը, ընտանիքին համար ծայրայեղօրէն խնայելու որոշումը, սնունդի պակասը հիւծած էին զինք եւ թոքատապի հետեւանքով պատճառ դարձած իր մահուան։ Մեծ մօրս այլեւս ոչ մէկ միջոց մնացած էր, այլապէս դիմելու աշխատանքի՝ իր ճակտին դառն քիրտովը վաստկելու համար իր հացը, կարենալ պահելու համար իր երեք որբերը։ Ծանր եւ երկարատեւ ծառայութիւնը իբրեւ դայեակ, խոհարար, հաւաքարար եւ տան խնամատար՝ լիբանանցի արաբ պետական պաշտօնեայի մը բազմանդամ ընտանիքին մօտ, կը ստիպէ զինք իր զաւակները յանձնելու որբանոցի խնամքին։ Նկատի ունենալով, որ մայրս այդ ժամանակ դեռ ընդամէնը երկու տարեկան էր, որբանոցի տնօրէնութիւնը

կը մերժէ զայն ընդունիլ, քանի որ մանկամարդ փոքրիկներու խնամքը աւելի մեծ պատասխանատուութիւն մը կը նախադրէր։ Ճարահատ մեծ մայրս սակայն չի յուսահատիր, այլ՝ օրն ի բուն նստելով որբանոցի մուտքին առջեւ աղի արցունք կը թափէ, կ’աղերսէ այնքան, որ պաշտօնէութեան քար սրտերն անգամ գութով կը ճմլէ, իր դեռատի աղջնակին համար յաջողցնելով տնօրինելու բացառութիւն մը։

Որբանոցին դպրոցն աւարտելէ ետք, Ովսաննա մօրաքոյրս հետեւեալ քանի մը տարիներուն իբրեւ դաստիարակ կը ծառայէ նոյն որբանոցին մէջ։ Բողոքական համայնքէն հայ երիտասարդի մը հետ ամուսնանալէ ետք, առաջին ներգաղթին կը մեկնի Խորհրդային Հայաստան, եւ բնակելով Երեւանի մէջ՝ կը դառնայ հայաշունչ ընտանիքի մը բազմազաւակ մայրը, յետագային՝ տէր ահագին թոռներու եւ ծոռերու։

Մանկութեանս օրերուն անհուն ուրախութիւն մը կ’ապրէի ամէն անգամ, երբ Գրիգոր մօրեղբայրս, որ մինչ այդ դարձած էր բեռնատար ինքնաշարժներու հմուտ մեքենագործ մը, ընտանեօք մեզի այցելութեան գար, միասնաբար նշելու համար Ս. Ծնունդն ու Զատիկը, նաեւ՝ ազգային-եկեղեցական միւս տօները, որոնք լիբանանահայ մեր ընտանեկան-հասարակական կեանքին մէջ առանձնայատուկ նշանակութիւն ունէին։ Անոնք կը կազմէին մեր հայեցի գոյութեան էական մասը, մեզի կը ներշնչէին ազգային ինքնութիւն ու մեր մէջ կը կոփէին պատկանելիութեան մը հզօր գիտակցութիւնը, անբաժանելիօրէն կապելով մեր հոգին ու արեան մէն մի բջիջը մեր հողին, մշակոյթին, քրիստոնէական կրօնքին ու պատմութեան հետ։ Ընտանեկան հաւաքի եւ տօնակատարութեան այսպիսի ուրախալի առիթներով, մեծ մայրս այդ ի՛նչ զարմանալի ոգեւորութեամբ տոհմիկ քաղցրաւենիներ կը պատրաստէր, եւ մենք բոլորս՝ մեծերէն մինչեւ փոքրերը հաճոյքով կը ճաշակէինք սեղանին բարիքը՝ անմեռ յիշատակ մը հայ հիւրընկալ օճախի ճոխութենէն։ Ճաշէն ետք, երբ մեծերը սուրճ ըմպելով կամ ծխախոտ ծխելով իրենց առօրեային հետ կապուած հարցերով կամ քաղաքական զրոյցներով կը տարուէին, ինծի տարեկից Ստեփան զարմիկիս հետ յաճախ կը խօսէի այն մասին, թէ ի՞նչ պիտի ուզէի ըլլալ ապագային կամ ինչպիսի՞ մասնագիտութիւն մը պիտի իւրացնէի՝ յաջողակ անձ մը դառնալու համար։ Այդ ժամանակ մտքէս բնաւ չէր անցներ, որ օր մը պիտի դառնայի օծեալ քահանայ մը, մին՝ հոգեւոր սպասաւորներէն իմ ազգիս։ Բայց Նախախնամութիւնը Սուրբ դեռ պատանի տարիքիս քայլերս դէպի Ս. Էջմիածին առաջնորդեց, ուր ձեռնադրուեցայ հոգեւորական՝ ձեռամբ երջանկայիշատակ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի, ճակտիս վրայ օծումիս հետ ընդունելով անջնջելի նոր ինքնութիւն, իսկ էութեանս մէջ՝ վսեմ եւ մշտնջենաւոր կոչում մը։

Այդ օրերուն էր, երբ մօրաքոյրս այցի եկած էր ինծի։ Ես բոլորովին ի զուր յանդգնութիւնը ունեցայ իրեն ուղղելու ջղուտ հարցում մը, թէ ան ինչո՞ւ կ’անդամակցի Երեւանի հայ բողոքական համայնքին ու կը յաճախէ անոր ժողովարանը։ Մօրաքոյրս բարեհամբոյր ժպիտով մէյ մը ինծի նայեցաւ ու ըսաւ. «Տղա՛ս, Տիրոջ առջեւ մենք բոլորս մէկ ենք։ Մեծ Եղեռնի օրերուն մեր դարաւոր թշնամին մեզի չհարցուց թէ մեր մէջ ո՞վ է առաքելականը, կաթողիկէն կամ բողոքականը։ Ան ջարդեց անխտիր, քանի որ բոլորս քրիստոնեայ հայեր էինք. ան ամէնքս դարձուց որբ եւ հայրենիքէ վտարանդի։ Ահա, երբ ոսոխը նենգ տարբերութիւն չի դներ մեր մէջ, ապա ինչո՞ւ մենք, որ մէկ Տիրոջ եւ հաւատքի

զաւակներ ենք, խտրականութեան կ’ենթարկենք զիրար, անհաշտ բաժանումներ ստեղծելով ազգին մէջ։ Քրիստոնէութիւնը հաւատքի եւ սիրոյ դաս է, որ անձի մը հոգիին ու սրտին մէջ կրնայ աճիլ եւ պտուղ տալ առանձնապէս ազատութեան շնորհած պայմաններով։ Իւրաքանչիւր քրիստոնեայ անձ ասով է որ կը սնի եւ կ’ուժաւորի, բարոյական կատարելութեամբ կ’օժտուի, ու իր մէջ կը կերտէ մաքուր խիղճ ու ազնիւ նկարագիր մը։ Մոլեռանդութիւններն ու ծայրայեղութիւնները, ըլլան անոնք գաղափարախօսական, վարդապետական կամ կրօնական, կրօնքին պարգեւած ճիշդ այս մեծագոյն արժէքը՝ անոր հոգիին եւ ընտրելու ազատութիւնը կը կաշկանդեն եւ, այսպէս, հաւատացեալ անհատը կը զրկեն մշտապէս հաղորդակցելէ իր Տիրոջ եւ Արարչին հետ։

«Երեւանի մէջ ես կ’այցելեմ նաեւ հայ առաքելական եկեղեցիները, բայց որովհետեւ փոքր տարիքիս Պէյրութի որբանոցին մէջ բողոքական դաստիարակներու խնամքը վայելած եմ, կը սիրեմ անոնց պարզ աղօթքներն ու դիւրամատչելի աշխարհաբարով կատարուող հոգեւոր երգերը։ Այո, Հայ Եկեղեցւոյ աղօթքներն ու շարականները թէպէտ գեղեցիկ են ու ներշնչող, բայց գրաբարին պատճառով շատ քիչ բան կը հասկնամ անոնց բովանդակութենէն»։

Հետաքրքրական իրողութիւնն այն է, որ մօրաքոյրս, ինչպէս նաեւ մօրեղբայրս ու մայրս, հակառակ որբանոցին մէջ իրենց ստացած բողոքական կրթութեան, բոլորն ալ պսակուած են Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, եւ յետագային իրենց զաւակներն ալ կնքել տուած են անոր սրբազան ծէսին եւ աւանդութեանց համաձայն։ Եւ այս փաստն է ահա, որ Եագոբ Քիւնցլէրի եւ իր կնոջ, ինչպէս նաեւ միւս մարդասէրներուն բարոյական արժէքը ա՛լ աւելի կը բարձրացնէ, եւ ստոյգ պատիւ կը բերէ իրենց երկրին, ազգին ու կրօնական հաստատութիւններուն։ Արդարեւ, անոնք այդ հազարաւոր եւ ցաւատանջ որբերուն մարդորսական նկրտումներով չմօտեցան, այլ, Աւետարանի օրինակին համաձայն, որպէս նոր Բարի Սամարացիներ անոնց վրայ հոգացին գերազանցապէս մղումովը իրենց մաքուր հաւատքին եւ մարդասիրական անկեղծ զգացումներուն։

Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի օրերուն, երբ խօլ ինքնակործանումը եւ մահը կը թեւածէին այդ գեղածիծաղ երկրին վրայ, շատ մը ուրիշ լիբանանահայերու նման մօրեղբայրս ալ բռնեց արտագաղթի ճամբան, եւ 1987 թուականին իր ընտանիքին հետ ընդմիշտ հաստատուեցաւ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Տալլաս քաղաքը։ Այցելութեան մը առթիւ հոն բարեբախտութիւնը ունեցայ մկրտելու իր անունով Գրիգոր անուանակոչուած թոռնիկը, իրեն հետ բաժնելով իր ընտանիքի աճին անսահման ուրախութիւնը։ Սա պահուս անգամ մը եւս կը նայիմ Պէյրութի գաղթականներու ջամբարին մէջ առնուած հէգ որբերու նկարին. կը դիտեմ մօրեղբօրս՝ երբեմնի այդ խեղճ տղուն տխուր դէմքը։ Բայց տարօրինա՜կ, այս անգամ յուզումը չէ որ պիտի ընկճէր զիս, այլ՝ հիացումի խանդավառող զգացում մը պիտի համակէր էութիւնս ամբողջ։ Հիացում՝ իր եւ իրեն պէս հայ սերնդակիցներու վերապրելու քաջութեան վրայ, հիացում՝ կործանարար սեւ ուժերուն դէմ անոնց մղած յաղթական պայքարին վրայ, հիացում՝ անոնց կրանիտեայ հաւատքին եւ պայծառ լաւատեսութեան վրայ, ոգեւին կառչած մնալու կեանքի անընդմիջելի եւ անկործանելի խորհուրդին, այլ՝ ճակատագրին անողոք հարուածներէն ետք վերստին կարենալ ոտքի կանգնելու, ունենալու անդիմադրելի վճռակամութիւնը ոչ միայն հիմնելու իրենց հայաշունչ ընտանիքը, այլ նաեւ նոր սերունդին փոխանցելու ազգին ոչնչացումէ ու կորուստէ փրկուած աւանդը։

1915 թուականին հայ ժողովուրդին դէմ իրականացուած Ցեղասպանութեան, ինչպէս նաեւ հետեւեալ տարիներուն, նամանաւանդ 1920 թուականի Հոկտեմբերին Հաճընի մէջ թուրք ազգայնականներու կատարած ահաւոր կոտորածին եւ Կիլիկիոյ հայաթափումին հետեւանքով հայրենազուրկ դարձաւ նաեւ ի՛մ ընտանիքս, զրկուելով ապրուստի եւ գոյատեւելու իր բոլոր միջոցներէն։ Ցեղասպան թուրքը յափշտակեց իրմէ արժանավայել կեանք մը ապրելու իրաւունքը, բայց շնորհիւ մարդասիրական այն սրտաբուխ օժանդակութեան, որ ցուցաբերեց զուիցերիացի ժողովուրդը կարեվէր հայութեան նկատմամբ, վերապրողներուն հետ նաեւ ընտանիքիս շնորհուեցաւ գոյատեւելու եւ հետզհետէ բազմանալու եզակի բախտը։ Հակառակ ճակատագրին հասցուցած դաժան հարուածներուն, երբեմնի մեր մեծ ընտանիքին մնացորդացը իր աշխատանքով եւ ճակտին արդար քիրտով ապրեցաւ իմաստալից ու լեցուն կեանք մը։ Այսօր ան կ’աճի ու կը զարգանայ Հայրենիքի եւ Սփիւռքի տարբեր քաղաքներուն՝ Երեւանի, Դամասկոսի, Պէյրութի, Տալլասի, Լոս Անճելըսի, Թորոնթոյի, Ֆրանքֆուրթի եւ Ժընեւի մէջ։

Իբրեւ մին երբեմնի մահուան դատապարտուած այս ընտանիքի ժառանգորդներէն, միանգամայն տեղին կը գտնեմ այստեղ համակ երախտագիտութեամբ զուիցերիացի ժողովուրդին եւ իր հայասէր բարեգործներուն ջերմ սրտիս սիրոյ խորութենէն անկեղծօրէն ըսելու՝ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՅԱՅՏՆԵՄ ՁԵԶԻ։